

**Косовець В. І.,
м.Київ**

ЗМІСТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА МЕТОДИК РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ

А н н о т а ц и я

В статтє раскрыто технологи развития социальной активности сельской молодежи; проанализировано использованные методики в условиях сельской местности Украины; определено перечень эффективных методик относительно формирования социальной активности молодежи в условиях сельского региона.

Формування свідомої, соціально активної молоді села у розвинених країнах, як правило, здійснюється через систему соціальних інститутів, але обов'язково в єдиному соціокультурному виховному просторі, незалежно від їх політичних позицій, етнічного складу населення, релігійних уподобань. Такий підхід потребував переосмислення ролі соціальних інститутів, що діють нині на селі і окреслити їх функціонал як у виховній роботі з молоддю (О.Валуйський, Л.Кравченко, О.Марченко, І.Цимбалюк та ін.), так і при взаємодії між собою, оскільки кожен із них безпосередньо чи опосередковано виконує функції соціалізації і виховання сільської молоді.

Метою нашої статті є виокремлення механізмів розвитку соціальної активності, які в сукупності дозволяють представити показники рівнів сформованості соціальної активності молоді в соціокультурному середовищі села.

На вихідному етапі експерименту нами було зроблено зріз на предмет виявлення рівня соціальної активності молоді за трьома основними критеріями: наявність інтересу до особистісної і соціально значущої діяльності; прояв мотивів розвитку соціальної активності і прояв ініціативності у розвитку соціальної активності.

Під час проведення наукового дослідження та першого зрізу ми не орієнтували респондентів на виконання певних дій, не створювали умови для докладання своїх знань і прояву умінь, не давали концепції їхнього майбутнього розвитку, оскільки необхідно було з'ясувати об'єктивну картину і реальну ситуацію щодо соціально-педагогічних умов розвитку соціально активної молоді. Тому і результати на даному етапі в експериментальній і контрольній групах були приблизно однакові. На високому рівні в експериментальній групі знаходилось 7% студентів, в контрольній – 9%; на середньому рівні в експериментальній групі виявилось 56%, в контрольній – 48%; на низькому рівні в експериментальній групі – 37%, в контрольній – 43%.

Враховуючи отримані дані, ми спроектували процес формування соціальної активності молоді, де кожен учасник завдяки розгортанню соціально-педагогічного процесу мав можливість виконувати різні соціальні ролі: організатора, управлінця, виконавця, вихователя, соціального консультанта, волонтера, учасника обрядових дій, учасника благодійної діяльності тощо. Головним для отримання оптимального результату було включення кожного учасника у таку сферу діяльності соціокультурного середовища, в якому б він відчував себе комфортно в особистісному плані: мав змогу відчувати повагу з боку інших людей, проявити свої запити, можливості, ініціативи; взяти участь у вирішенні актуальних питань конкретного мікро соціуму (сім'ї, організації, гуртка, об'єднання конфесій тощо.) Саме через систему соціально спрямованих форм роботи і видів діяльності ми прагнули забезпечити рівні можливості для всіх індивідів та реалізації їхніх потреб, здібностей інтересів: “Допоможи слабшому”, “Не забудь – ти творець власної долі”, “Жити здоровим”, “Кожна людина – талант” та ін.

Окрім того, використання методу включеного, безпосереднього й опосередкованого спостереження дозволив перевірити об'єктивність результатів першого зрізу, особливо, що стосувалося прояву мотивів участі в діяльності, розширення інформації, прояв інтересу до соціально значущої діяльності, особистісної позиції. Результати були в основному близькі до тих, що ми отримали після анкетування. Лише дещо відрізняються показники за середнім рівнем в експериментальній групі, що становило 9% і за низьким рівнем як в експериментальній – 31%, так і в контрольній – 42%.

За результатами рейтингу сільська молодь ставить на перші місця бажання “отримати постійну роботу” (в межах 87-89%), “підняття рівня життя” (83-85%). Молоді люди в основному на перші шість позицій ставлять мотиви соціального характеру: поліпшення соціального статусу, отримання вищої освіти, забезпечення гарантій для молоді тощо. Мотиви духовності, культури, громадської діяльності займають 9-14 місця. Домінують інтереси соціального становлення у плані поліпшення добробуту. Без сумніву, таке зміщення мотивів молоді у 2004-2005 рр. у бік соціального забезпечення дещо тривожить. І навіть, якщо молоді люди вибирають певні мотиви громадського чи духовного плану, то вони поступаються перед попередніми і до них проявляється значно менший інтерес.

Аналіз отриманих даних констатувального зрізу засвідчують досить невисокий рівень розвитку у сільській молоді соціальної активності. Це по суті і спонукало до реалізації розробленої нами моделі розвитку соціально активної молоді в умовах соціокультурного середовища села та соціально-педагогічних умов, які в сукупності виконують чимало функцій, що спонукають молодь до включення в активну

діяльність (ціннісно-орієнтаційна, соціально-адаптаційна, комунікативна, компенсаторна, культурно-просвітницька, освітньо-практична, соціально-виховна).

Проте вплив соціального середовища може бути позитивним у тому випадку, коли цілі розвитку середовища співпадають з інтересами особистості, відповідають її самореалізації і досягненню життєвих цілей. Звісно, що в нинішній час соціокультурне середовище села не завжди відповідає тим нормам, які б у повній мірі дозволили реалізувати цілі молоді;

Практично не простежується цілеспрямованість впливу соціальних інститутів у їх взаємодії. Тому й необхідно посилювати роль особистості у своєму становленні, в саморозвитку, самореалізації, оскільки “потреба самореалізації і є потреба реалізації людиною смислу свого буття [Вед, с. 39]”. При цьому не менш важливим моментом саморозвитку і розвитку соціальної активності молоді є формування того проєктивного ідеального образу, до якого має прагнути молода людина у процесі організованої життєдіяльності на селі.

Формування позитивної мотивації, безперечно, є передумовою розвитку соціальної активності сільської молоді. У даному випадку ми запропонували ідею відновлення позитивно-комфортних відносин у громаді, що передбачає взаємну допомогу і підтримку, захист інтересів кожної дитини і дорослої людини, які цього потребують, кожної сім’ї в межах громади. Оскільки такі відносини не з’являються самі по собі, а формуються в конкретному соціокультурному середовищі у процесі соціально значущої діяльності як усіх членів громади, так і молоді зокрема.

Для реалізації концепції можуть бути створені ради вулиць, рада старійшин, відроджуються сільські сходи, ініціативні групи старшокласників і молоді 25-35 років, активізується робота по створенню громадських організацій, волонтерських груп, діяльність яких спрямовується на соціальну допомогу людям і соціокультурне реформування села. Такі об’єднання і групи (в школі, в будинку культури, за місцем проживання, за інтересами тощо) створюють цільові соціально-виховні мікрогрупи, наприклад, “Молодь проти наркотиків, корпус волонтерів, клуб “Здоров’я”, клуб – музей, клуб ерудитів, Молодої сім’ї, театр мод та ін.

Важливим аспектом у розвитку соціальної активності молоді є розширення ближньої і віддаленої зони розвитку освітнього потенціалу соціокультурного середовища. Сільська громада і сільська рада спрогнозувала майбутні освітні ресурси села з тим, щоб усі діти могли всебічно розвиватися і щоб рівень їх розвитку не залежав лише від школи, щоб молодь могла продовжувати поповнювати свій освітній багаж, сільська рада, соціально-виховний центр координують і спрямовують розвиток різних форм і видів освіти дорослих і дітей. Розгорнувши експериментальну роботу, ми завдяки кооперації різних інституцій, інтеграції відкрили курси для авто

ремонтників, молоді швей, вишивальниць, народних ремесел, школу соціальної роботи юних соціальних педагогів, волонтерів-добровольців. При цьому до реалізації освітніх програм залучені кадри системи освіти, культури, медицини, соціального захисту, спеціалісти-виробничники, батьківська громадськість, старші школярі, майстри художньо-прикладного мистецтва.

Проведені освітні акції (“Розумник села”, “Село пишається своїми учнями, свято ерудитів), тематичні вечори (Дзвони Чорнобиля, “Ти знаєш, що ти Людина!?!...”), змагання з комп’ютерних боїв та ін.), підготовлені молоддю села, привернули увагу всіх жителів, оскільки кожна сім’я хотіла бачити результати праці, діяльності своїх дітей, незалежно від їхнього віку. При підведенні підсумків відзначалися не лише самі переможці, а й студії, гуртки, курси, родини, організації, які створили відповідні соціально-педагогічні умови для освітнього розвитку молоді.

Слід відзначити ще один аспект у розвитку соціальної активності молоді в умовах педагогізація соціокультурного середовища – це організація освітньо-дозвіллевої діяльності як молоді, так і старшого покоління. Цей вид діяльності ми розглядаємо як важливий засіб стимулювання більш тісних взаємовідносин у соціумі, подолання п’янства, нецензурщини, відчуженості між молоддю і дорослими. Сьогодні освітньо-дозвіллева діяльність як соціально-педагогічний фактор впливу на молодь тримається за рахунок не лише різних соціальних інститутів (клуб, бібліотека, школа, соціальна служба), а й за рахунок молодіжних ініціатив, ініціатив сільської громади й органів самоуправління, а також за рахунок перерозподілу матеріальної, кадрової, сімейної, індивідуальної ресурсної бази між державно-громадськими та індивідуально-організаційними формами дозвілля.

Без сумніву, що всі форми освітньо-дозвіллевої діяльності, зазвичай спрямовані на певну вікову групу. Проте, зважаючи на специфіку форм роботи на селі, в основному в освітньо-дозвіллеву діяльність одночасно включаються різні категорії населення (молодь, ветерани, люди похилого віку, багатодітні і молоді сім’ї, солдатські матері, інваліди, школярі та ін.) пріоритетними у цьому напрямі соціально-педагогічної роботи є сімейні свята (“Я і моя сім’я”, “Сімейна творчість”, “Сімейні реліквії”, конкурс сімейної майстерності, свято молоді сім’ї та ін.); свята вулиці (виставки, краший двір, краща вулиця, свято батьків і синів, свято пирога вулиці, сільський ярмарок тощо); презентація художньо-творчих колективів (конкурс танцю і пісень, “Гумористи Мартусівка”, змагання “веселі і винахідливі”, “зірки сільського театру” тощо). Протягом останніх двох років (2006-2007рр.) було апробовано різними соціальними інститутами більше 85 форм освітньо-дозвіллевої діяльності. Як засвідчують результати дослідження впливу соціально-педагогічного мікросоціуму за

допомогою освітньо-дозвіллевої роботи та досить помітно він простежується у зміні мікроклімату сім'ї, вулиці, взаємодії організацій та взаємовідносин жителів села.

Постійно діюча комісія при сільській раді виступила координатором даного напрямку роботи і спільно з іншими соціальними інститутами були розроблені і реалізовані різні соціальні програми: „Разом заради здоров'я” – профілактика вживання алкоголю і наркотиків, “Ми проти насильства у сім'ї – захист дітей і жінок, “Доля людини” – підтримка людей з обмеженими функціональними можливостями, “Адресна турбота” – допомога і захист вдів, одиноких матерів, одиноких людей похилого віку.

У 2006 році вперше в с. Мартусівка до організації благодійної роботи були залучені волонтери (учні 10-11 класів), церква, торгові структури. З ініціативи педагогів школи в селі було створено Фонд соціальної допомоги підтримки, невідкладної допомоги людям, котрі потрапили у складну ситуацію. Окремо, слід сказати про Корпус волонтерів, який був створений у селі студентами Інституту соціальної роботи та управління НПУ ім. М.П. Драгоманова. Волонтери (18осіб) пройшли 72 годинне навчання і змогли організувати добродійні концерти, виставки, збір пожертв, гуманітарну допомогу, спортивні змагання на користь інвалідів, фестиваль пісні людей старших 50 років, тренінги для школярів з метою активізації інтересу до здорового способу життя, організації допомоги людям похилого віку тощо.

У ході експериментального дослідження було виявлено, що у селах функціонують різні релігійні напрямки (християнська церква, суботники тощо), які не просто проводять у певні дні служби, але останнім часом прагнуть залучати до своїх служб якомога більше молоді села. Ми цілком усвідомлюємо, що обійти такий соціальний інститут з його потужним духовним ресурсом неможливо. Тому на початку 2007 року було розроблено і укладено угоду про наміри спільного проведення деяких акцій; соціальних заходів. Зокрема, проведення добродійних акцій (програма “Доля людини”, “Не залишаймо нікого без турботи”), проведення релігійних і національних свят (Різдвяні свята, Великдень, Івана Купала та ін.), організація недільної школи при церкві тощо.

Дані, отримані нами на початку експерименту, дозволили зробити припущення, що у роботі села всі соціальні інститути повинні мати як цілі їхніх конкретних дій, так і цілі соціальної і педагогічної дії центру соціокультурного середовища, тобто кожна соціальна структура має зважати на діяльність та організаційні форми роботи інших соціальних структур. Скажімо, концертна діяльність Будинку культури не може відбуватися сама по собі, якщо у цей час у церкві відбувається служба до Великодня; вуличні гуляння не можуть відбуватися у поминальний день; діяльність

Корпусу волонтерів має враховувати вік, місце проживання і соціальний стан кожного клієнта. Це загалом і дозволяє дотримуватись гуманістичних засад у діяльності молоді.

З метою удосконалення й активізації дій молоді ще на рівні розробки стратегії будь-якого соціального проекту досить чітко окреслюється місце, функціонал, соціальна роль молоді. Скажімо, у процесі підготовки проекту “Повернення до витоків” носіями ідеї його проведення були вчителі, хоча уже на етапі визначення “суб’єктів проектування” вони звернулися до молодіжної громадської організації; творчих груп Будинку культури, Корпусу волонтерів, учасників клубу народних ремесел, що дозволило чітко окреслити поле діяльності представників молоді різних вікових груп і різних інтересів, які взяли на себе обов’язки: підготовку місця дії, залучення старшого покоління до участі, науково-пошукова робота, оформлення акції і підготовка костюмів, пошуки гостей і підготовка номерів художньо-творчої діяльності, організація виставки доробок односельчан і залучення до акції школярів тощо.

Для методичного забезпечення соціально-виховного проекту були розроблені детальні міні програми для кожного його “розділу”, адаптоване дійство до місця проведення (майдан, вулиця, Будинки культури). Окрім того, були забезпечені науково-методичний (з боку бібліотеки) і предметно-матеріальний компоненти проекту (з боку виконавчої влади, спонсорів, церкви).

Отже, у процесі організації діяльності соціальних інститутів як складових педагогізованого соціокультурного середовища використовувалась технологія стратегії. Вона використовується, як правило, в якості взаємопов’язаних дій, в яких кожна наступна дія залежить від завершення попередньої, але не залежить від результату наступних дій. Її можна представити так: моделювання об’єкту – розробка технології – впровадження – визначення суб’єктів проектування – вироблення ними точок спів дії – погодження з Центром соціально-виховної роботи і Комісією при сільській раді – фінансування проекту дій – організація соціосередовище дій (школа, сім’я, громада, вулиця, церква тощо) – визначення соціально-виховних компонентів впливу – практична робота з молоддю – результати.

Л і т е р а т у р а

1. Бабаян Ю.О. Мотивація досягнення як внутрішній детермінант соціальної активності особистості // Військовий гуманіт. ін-т Нац. акад. оборони України. Збірник наукових праць. – К., 2000. – № 1–2 (14): Українська еліта та її роль в державотворенні. – С. 151–156.
2. Волков В.Б. Тренинг социальной активности. – СПб.: Речь, 2005. – 182 с.
3. Валуцький О. Проблеми розвитку соціальної активності мас в умовах подолання кризових явищ в суспільстві (методологічний аспект) // Еволюція економічного розвитку та економічних

теорій (проблеми дослідження та викладання). – К., 2000. – С.11–14.

4. Кравченко Л.В. Активна життєва позиція як показник соціально-духовної зрілості особистості // Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості. – К., 2001. – Кн.1. – С.71–77.

5. Марченко О. М. Деякі аспекти формування соціальної активності // Теоретичні засади педагогічного правознавства. – К., 2001. – С.90–95.

6. Панок В.Г., Привалов Ю.А. Социальная активность личности старшеклассника / Институт психологии им. Г.С.Костюка АПН Украины; Центр социальных экспертиз и прогнозов Института социологии НАН Украины. – К., 1999. – 131с.

7. Цимбалюк І. Соціально-педагогічні основи виховання громадської активності учнів ПТУ // Соціальна педагогіка і адаптивність особистості. – Суми, 1994. – С.435–441.

8. Яковенко М.Л. Развитие инновационной активности студенчества в условиях обновления высшей школы Украины: Дис. ... канд. социол. наук: 22.00.04 / Восточнoукраинский национальный ун-т им. Владимира Даля. – Луганск, 2002. – 199 с.

**Ковчина І. М.,
м. Київ**

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У США ТА КАНАДІ

Актуальність теми. Соціальний захист стає актуальним не тільки тоді, коли суспільство переживає важкий період з різким загостренням соціальних проблем, але в усі часи є категорії населення, які потребують такої допомоги: діти, непрацездатне доросле населення, пенсіонери. Причому їх вирішення залежить від можливостей матеріальної бази соціальної діяльності, а також від суті та змісту соціальної політики у країні.

Мета: ознайомити соціальних педагогів, соціальних працівників сфери освіти та соціального захисту із досвідом соціально-правової діяльності у США та Канаді.

Дане питання в Україні досліджував Д.І.Пашенко [7], за рубежом – Ю.В.Василькова [4], Ф.О.Мустаєва [5], П.Д.Павленок [6].

Відмінною рисою системи соціального захисту у США є децентралізація. Це виявляється в реалізації різноманітних соціальних програм на різних рівнях: федеральному, штатів, місцевому. Перевага даної системи полягає у тому, що вона дозволяє повністю та оперативно реалізовувати соціальні потреби людей практично у кожному регіоні країни.

Чимало цікавого є у США у соціальному захисті дітей. Спеціальні установи соціальної допомоги дітям із малозабезпечених сімей надають безкоштовно наступні послуги: